

KEUZEDEEL VERDIEPING SOCIALE ZEKERHEID

COLOFON

Uitgeverij: Boom beroepsonderwijs
info@boomberoepsonderwijs.nl
www.boomberoepsonderwijs.nl

Auteurs: Odile Oort en Wijnand Prins

Afbeeldingen: Piotr Swat, Nat_V, Divosa/vormgeving: Imre van Buuren

Titel: Keuzedeel Verdieping sociale zekerheid

ISBN: 978 90 3725 463 1, maakt deel uit van pakket 978 90 3725 465 5

Eerste druk / eerste oplage

© Boom beroepsonderwijs 2020

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in compilatiewerken op grond van artikel 16 Auteurswet kan men zich wenden tot de Stichting PRO (www.stichting-pro.nl).

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Door het gebruik van deze uitgave verklaart u kennis te hebben genomen van en akkoord te gaan met de specifieke productvoorwaarden en algemene voorwaarden van Boom beroepsonderwijs, te vinden op www.boomberoepsonderwijs.nl.

INHOUDSOPGAVE

1. WERKEN MET DIT KEUZEDEEL	4
2. MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT	6
3. JURIDISCHE ZAKEN BIJ SCHULD	47
4. DE PRAKTIJK	112
5. SOCIALE ZEKERHEID EN ZORG	150
6. UITDAGING	187

DIGITALE LEEROMGEVING

Bij sommige opdrachten heb je hulpmiddelen nodig. Bijvoorbeeld filmpjes, formulieren of een link naar een website. Deze staan allemaal in de digitale leeromgeving. Dit icoontje verwijst naar de digitale leeromgeving. Om hier te komen ga je naar digitaal.boomonderwijs.nl/beroepsonderwijs.

Eerste keer inloggen in de digitale omgeving

Voordat je de digitale leeromgeving kunt gebruiken moet je je licentie activeren.

- Overleg met je docent welk type account je gebruikt.
- Ga naar www.boomberoepsonderwijs.nl/licentie.
- Bekijk de instructiefilm of lees het stappenplan.
- Volg de stappen.

Daarna kun je aan de slag!

VERDIEPING SOCIALE ZEKERHEID

In dit keuzedeel speelt de schuldhulpverlening een prominente rol. Als we spreken over schuldhulpverlening, dan vallen daar nogal wat zaken onder: alles wat met schulden te maken heeft, maar bijvoorbeeld ook preventie. Voorkomen is immers beter dan genezen. Dit keuzedeel richt zich vooral op de mogelijkheden en regels waarmee je als (schuld)hulpverlener te maken kunt krijgen. De nadruk ligt op zorg en sociale zekerheid. Er wordt dan ook niet ingegaan op alle wetgeving rondom arbeid en sociale zekerheid.

Omdat dit keuzedeel een verdieping is, wordt er vanuit gegaan dat de basis van de sociale zekerheid bekend is. Deze basis wordt uitgebreid behandeld in het boek *Sociale zekerheid en sociale kaart* van Edu'Actief. Dit boek kan dan ook als geheugensteuntje gebruikt worden.

Tip!

Tijdens het examen mag de *Kleine gids voor de Nederlandse sociale zekerheid* gebruikt worden. Door dit boekje ook tijdens de lessen te gebruiken raak je vertrouwd met het gebruik van dit naslagwerk.

 Bekijk het filmpje. We leven in een maatschappij waarin sociale zekerheid een recht is. Dit is niet altijd zo geweest.

LEERDOELEN

1. Je kunt een opzet maken voor een plan van aanpak in kader van een schuld.
2. Je kunt uitleggen hoe de Wet schuldsanering natuurlijke personen werkt.
3. Je hebt basiskennis van begrippen die te maken hebben met schulden.
4. Je hebt basiskennis van begrippen die te maken hebben met inkomen.
5. Je bent bekend met verwerking van persoonsgegevens.
6. Je hebt zicht op hoe sociale wetgeving in de praktijk werkt.
7. Je kunt een loonstrookje lezen en uitleggen.
8. Je bent bekend met de wet- en regelgeving in het kader van inkomen en zorg.

Dit keuzedeel bestaat uit:

- *Theorie, begrippen en opdrachten*

Hierbij leer je over en oefen je met de praktijk. In sommige opdrachten werk je aan beroepsproducten, deze opdrachten herken je aan .

De beroepsproducten in dit keuzedeel zijn:

- *plan van aanpak in het kader van een schuld*
- *animatie van juridische stappen in de schuldhulpverlening*
- *interview met een medewerker*
- *interactieve quiz sociale zekerheid.*

- *Test je kennis*

Hiermee kun je zelf je kennis van de theorie testen.

- *Uitdaging*

Dit is het eindproduct en de afronding van het keuzedeel. Hier werk je gedurende het hele keuzedeel naartoe. En hier word je op beoordeeld.

Voor de uitdaging van dit keuzedeel schets je een beeld van de sociale zekerheid in Nederland in het verleden, het heden en de toekomst. Dit presenteer je.

- *Theorietoets*

Je docent besluit of je ter afsluiting een theorietoets maakt.

Dit eerste hoofdstuk gaat over de geschiedenis van de schuldhulpverlening, waarbij de tijdgeest een beeld geeft van de ontwikkelingen in de afgelopen eeuwen. 'Echte' schuldhulpverlening is pas later ontstaan.

Het begrip schulden en het begrip inkomen en de achtergrond daarvan komen in dit hoofdstuk aan bod. Ook de groepen die gevoeliger zouden kunnen zijn om in de problematische schulden te komen, worden hier besproken.

Houd tijdens het werk als schuldhulpverlener deze achtergronden en context in het achterhoofd om het perspectief in het oog te houden.

AAN HET EIND VAN DIT HOOFDSTUK

1. kun je aangeven hoe er vroeger naar schulden gekeken werd
2. kun je aangeven hoe de ontwikkeling van hulpverlening is gegaan
3. kun je aangeven wat armoede betekent
4. kun je aangeven welke vormen van armoede er zijn
5. kun je aangeven wat het verschil is tussen een nachtwakersstaat en een verzorgingsstaat
6. kun je het begrip inkomen uitleggen
7. kun je uitleggen wat de verschillende vormen van inkomen zijn
8. kun je aangeven op welke manieren je inkomen kunt verwerven
9. kun je het begrip sociale zekerheid uitleggen
10. kun je aangeven wat onder schuld wordt verstaan
11. kun je aangeven door welke problemen schulden ontstaan
12. kun je aangeven welke soorten schulden er zijn
13. kun je aangeven wat voor soort schuldeisers er zijn
14. kun je aangeven welke kwetsbare groepen er zijn in het kader van schuldhulpverlening
15. kun je de kenmerken van deze kwetsbare groepen aangeven
16. kun je aangeven wat het verschil is tussen gedrag en motivatie
17. kun je aangeven welke factoren nog meer een rol spelen bij het oplossen van schulden
18. kun je aangeven naar wie verwezen kan worden bij verschillende soorten schulden.

Schulden kunnen om allerlei redenen ontstaan.

OPDRACHT 1 Oriëntatie Maatschappelijke context

Bekijk nogmaals het filmpje.

- a. Wat is de sociale kwestie?
- b. Wat wordt in het filmpje bedoeld met armenzorg?
- c. Wat wordt er tegenwoordig bedoeld met arm zijn?
- d. Ken je in je eigen omgeving iemand die arm is of erg weinig geld te besteden heeft? Beantwoord over die persoon de vragen in het schema hierna.

VRAAG	JA/NEE	BESCHRIJF DE SITUATIE
Kun je aan hem zien of hij arm is?		
Wat is de achtergrond van deze persoon?	n.v.t.	
Haalt hij zijn voedsel bij de voedselbank?		
Hoe komt hij aan nieuwe/andere kleding?	n.v.t.	

- e. Wat is nu je beeld van iemand die arm is?

THEORIEBRON ONTSTAAN SCHULDHULPVERLENING

Om een goed beeld te krijgen van de schuldhulpverlening, is het goed om te weten hoe de schuldhulpverlening is ontstaan. De maatschappelijke ontwikkelingen en het begrip geld spelen daarbij een belangrijke rol.

De schuldhulpverlening zoals wij die nu kennen, bestaat nog niet zo lang. De wortels van de hulpverlening aan arme mensen zijn terug te vinden in de negentiende eeuw en hangen samen met het ontstaan van het maatschappelijk werk.

Casus Jan Oudenhuizen

Jan Oudenhuizen woont al zijn hele leven in de Zaanstreek en heeft sinds 1795 gewerkt bij houtzaagmolen De Arend. Sinds kort is hij arbeidsongeschikt. Als Jan vroeger geen werk had, betekende dat pure armoede voor hem, zijn vrouw en zes kinderen. Geen geld om aardappels, brood en melk te kopen. Hij moest dan naar de diaconie van de kerk gaan om met de pet in zijn hand hulp te vragen. Eén brood kreeg hij dan voor de hele week.

Gelukkig is daar nu een verbetering in gekomen. In 1784 is de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, kortweg 't Nut, opgericht. Daarin zit een steunfonds voor mensen die ziek zijn geworden en niet meer kunnen werken.

Jan hoopt dat de plannen van 't Nut om een school te openen ook doorgaan, zodat zijn kinderen naar school kunnen gaan en het beter zullen hebben dan hij en zijn vrouw.

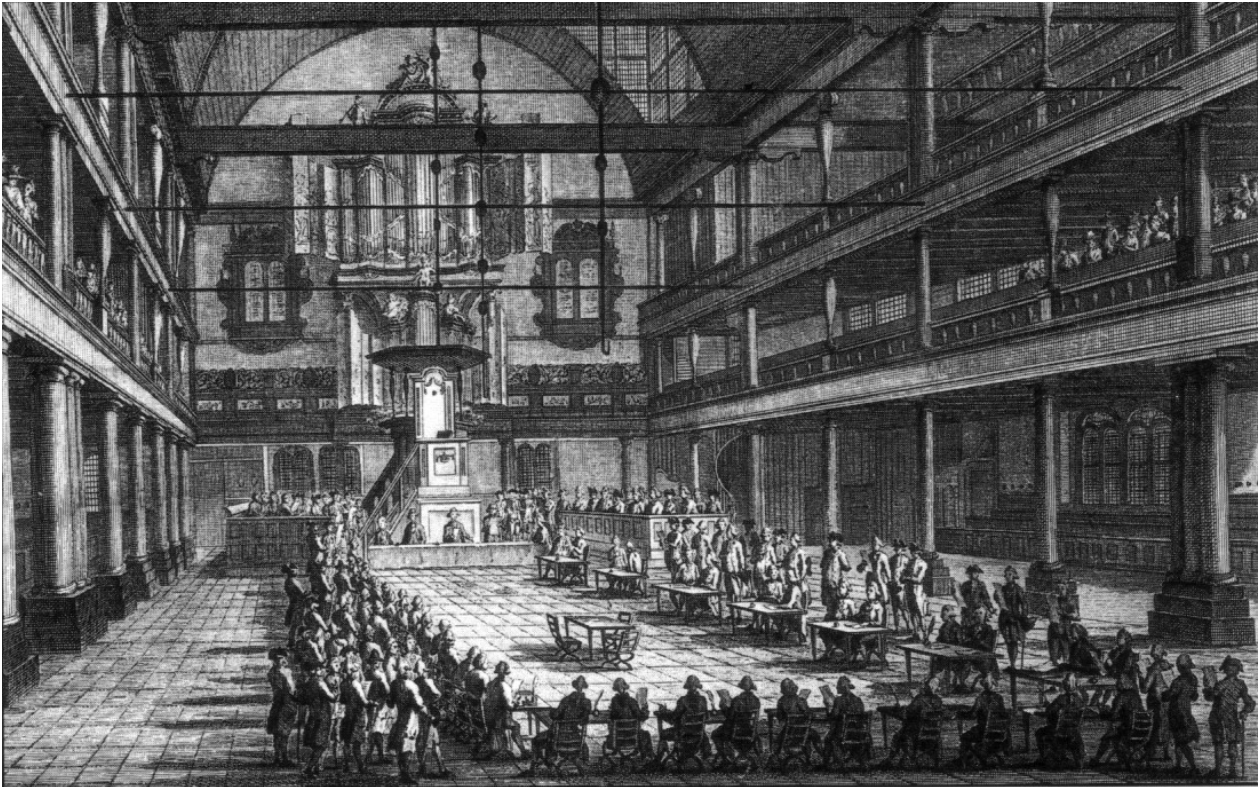
Jan heeft het zelf niet meer meegemaakt, maar zijn kinderen en kleinkinderen zijn naar school geweest, hebben boeken geleend bij de Nuts-leeszaal, hebben gespaard bij de Nutsspaarbank, hebben zich verzekerd bij de Nuts Verzekeringen en hebben in de avond cursussen gevolgd bij de Nuts Volksuniversiteiten.

De negentiende eeuw

In de negentiende eeuw heerste er met name armoede in de grote steden. Er werden verschillende ideeën ontwikkeld om de armoede te bestrijden. Een belangrijk initiatief werd in 1818 genomen door Johannes van den Bosch die de Maatschappij van Weldadigheid oprichtte. Deze maatschappij kocht, met ingezameld geld van welgestelden, een groot stuk land in Drenthe. Op dat land werd een kolonie opgericht waar arme mensen uit de steden die geen werk (en soms ook geen huis) hadden, konden leren landarbeider te worden. Deze mensen konden zich inschrijven op het project en konden zo een nieuw leven beginnen. De mensen leerden om van de landbouw te leven en ze werden voorzien van onderwijs, onderdak enzovoort. De bedoeling was dat de mensen daarna weer terug konden keren naar de samenleving.

In deze periode ontstonden ook andere initiatieven op het gebied van hulpverlening, zoals de reclassering. De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen werd in dezelfde tijd opgericht met als doel de mens te ontwikkelen en te ontplooiën. Er was – gezien in het licht van die tijd – een optimistisch mensbeeld en een groot vertrouwen in een redelijke aanpak van maatschappelijke problemen.

Vergadering van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in de Oude Lutherse Kerk te Amsterdam, 1791.

Naast deze ontwikkelingen had ook de kerk een belangrijke rol. De leden van de kerk hadden als taak om zich ook op hulpverlening te richten. Vanuit de kant van de rooms-katholieke kerk werden de Vincentius-verenigingen opgericht en vanuit de protestantse kerk ontstonden bewegingen als Reveil die zich ook met armenzorg, strijd tegen alcoholisme, hulp aan verwaarloosde jeugd, prostituees en zwakzinnigen bezig ging houden. Het Leger des Heils ging zich in die tijd ook bezighouden met hulpverlening. In deze kringen werd hulpverlening gezien als een opdracht van god.

In de tweede helft van de negentiende eeuw voerde de arbeidersbeweging strijd voor sociale verbetering. Dit leidde tot nieuwe sociale wetgeving, zoals de kindwet, woningwet, zedelijkheidswetten, de armenwet en arbeidswetgeving. Maatschappelijk werkers werden ingezet om deze wetten uit te voeren. Hierdoor ontstond er behoefte aan geschoolde hulpverleners. In 1899 werd de eerste school voor maatschappelijk werk opgericht. Voor de Tweede Wereldoorlog waren dat er inmiddels vier.

De twintigste eeuw

In het begin van de twintigste eeuw werd vooral gedaan aan volksontwikkelingswerk en woningmaatschappelijk werk. In die periode werden de woonscholen opgericht. Dit waren buurten waarin probleemgezinnen werden geplaatst om ze op te voeden tot 'nette' bewoners.

Na de Tweede Wereldoorlog kreeg het maatschappelijk werk een bredere basis en werden er meer opleidingen opgericht. Ideeën uit Amerika werden overgenomen en de nadruk kwam meer te liggen op de zelfredzaamheid van de cliënten. In de jaren zeventig werd het maatschappelijk werk meer emancipatiegericht. In de laatste jaren van de twintigste eeuw werd de invalshoek weer meer cliëntgericht. Maatschappelijk werk wordt vanaf dat moment **Algemeen maatschappelijk werk (AMW)** genoemd. AMW wordt omschreven als

ambulante, concrete dienstverlening, advisering, bemiddeling en psychosociale hulpverlening aan personen die kampen met problemen van maatschappelijke en/of individuele aard. Daarnaast vinden signalering en preventie plaats.

Vanuit het maatschappelijk werk werd het **sociaal raadsliedenwerk** opgericht. De eerste sociaal raadsman ging in 1949 aan het werk in Amsterdam. Het sociaal raadsliedenwerk richtte zich meer op de materiële hulpverlening, dat wil zeggen hulpverlening op het gebied van uitkeringen, wetgeving en dergelijke. Ook schuldhulpverlening valt hier onder.

In 1956 werd de Algemene Ouderdomswet (AOW) ingesteld, in 1963 de Algemene Bijstandswet (ABW) en in 1967 de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO). Financiële nood was niet meer de overheersende problematiek en werd van het maatschappelijk werk ontkoppeld. De hulpverlening ging er hierdoor anders uitzien.

Ontstaan van de schuldhulpverlening

Aan het einde van de twintigste eeuw ontstond zo de schuldhulpverlening. Daarvoor waren er natuurlijk, zoals hiervoor is gebleken, mensen met schulden. Zij werden ook geholpen door de kerk en door maatschappelijke instellingen. De achtergrond van de hulp die geboden werd, was heel anders. Door de ontwikkelingen in de maatschappij zoals het consumentisme, goede sociale wetgeving, digitalisering en individualisering bleken er verschillende redenen te zijn waarom iemand in de schulden terechtkwam. Schuldhulpverlening is een antwoord geweest op die vraag. Omdat er steeds meer mensen bij sociaal raadslieden kwamen met het verzoek om hulp, is er een speciaal loket voor schuldhulpverlening gestart in Amsterdam; later werd dit door het hele land gevolgd. Veel mensen werden ook persoonlijk failliet verklaard. De wetgever heeft hier een wet voor gemaakt: de Wet schuldsanering natuurlijke personen. De gemeenten kregen opdracht van de centrale overheid om de schuldhulpverlening te faciliteren. De gemeenten werden hiermee verantwoordelijk voor de schuldhulpverlening. Dit is vormgegeven door de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening. Verenigingen als de NVVK (Vereniging voor schuldhulpverlening en sociaal bankieren, opgericht in 1932) richtten zich meer op de schuldhulpverlening.

OPDRACHT 2 Maatschappelijk werk, hulpverlening en liefdadigheid

- a. Wanneer is het professionele maatschappelijk werk in Nederland ontstaan?
- b. Wie verzorgden tot die tijd maatschappelijk werk en hulpverlening?

THEORIEBRON SAMENLEVING VERSUS SCHULDHULPVERLENING

Door de veranderingen in de samenleving is de schuldhulpverlening ontstaan.

In de negentiende eeuw was Nederland zoals dat heet een nachtwakersstaat. De overheid zorgde alleen voor de veiligheid van burgers. Meer deed de overheid niet in sociaal opzicht. Bijna 20% van de mensen leefde in armoede en leed honger. Deze mensen leefden alleen van liefdadigheid en konden moeilijk hogerop komen. De rijken hadden de plicht om liefdadigheid te geven aan de armen en de armen hoorden arm te blijven.

Nu leeft ongeveer 7% in armoede (op of onder het sociaal minimum). Let op: deze percentages zijn niet direct met elkaar te vergelijken in verband met het tijdsbeeld.

Vanaf het einde van de negentiende eeuw ontstond de prille **verzorgingsstaat**. In de verzorgingsstaat zorgt de overheid voor voorzieningen van de wieg tot het graf. De industriële revolutie ontstond. De roep om sociale wetgeving werd steeds groter. In de steden waren grote arbeiderswijken zonder riolering en waterleiding en fabrieken met zeer slechte werkomstandigheden. Arbeiders kregen steeds meer te zeggen en er werden kleine vakbonden opgericht.

In het begin van de twintigste eeuw werd de verzorgingsstaat verder uitgebreid. Er kwamen nieuwe regelingen en nieuwe organisaties, zoals de leerplicht, door de overheid gefinancierde ziekenhuizen, onderwijs en nationale werknemersverzekeringen.

In de periode 1945-1970 werd de verzorgingsstaat voltooid. De AOW (algemene ouderdomswet) en de ABW (algemene bijstandswet) kwamen tot stand. Hulpverleners maakten mensen bewust van hun rechten.

Aan het eind van de twintigste eeuw begon de afslanking van de verzorgingsstaat. Dit kwam met name omdat de verzorgingsstaat te veel geld ging kosten.

Veel overheidsdiensten werden verzelfstandigd of geprivatiseerd. Burgers moesten weer meer zelf de verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen welzijn en geluk.

OPDRACHT 3 Maatschappij en verandering

- a. Zoek uit wat in het 'kinderwetje' van de heer Van Houten is geregeld.
- b. Wat is een nachtwakersstaat?
- c. Wat is een verzorgingsstaat?
- d. Wat is de AOW?

OPDRACHT 4 Ontstaan schuldhulpverlening

- a. Wanneer ontstaat de professionele schuldhulpverlening in Nederland?
- b. Wat gebeurt er na 1970 met de Nederlandse samenleving?

THEORIEBRON ARMOEDE EN ARMOEDEGRENS

Als je spreekt over schuldhulpverlening, komt het begrip armoede ook vaak om de hoek kijken. De begrippen en de context worden hier uitgelegd.

Armoede is een relatief begrip. Over het algemeen kun je zeggen dat er sprake van **armoede** wanneer iemand gedurende een langere tijd niet de middelen heeft om te kunnen beschikken over de goederen en voorzieningen die in zijn samenleving als minimaal noodzakelijk gelden.

Er is sprake van armoede als je niet de dingen kunt kopen die minimaal noodzakelijk zijn.

De **armoedegrens** kan worden omschreven als:

Het absolute minimum aan geld en voedsel dat iemand per jaar nodig heeft om van te kunnen leven. Raakt men daar onder, dan komt de gezondheid in gevaar door gebrek aan voedsel, hygiëne en medische verzorging.

Deze definitie geeft aan dat de armoedegrens geen vast bedrag als inkomen heeft.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) heeft samen met het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) jaarlijks een armoedesignalement uitgegeven. De laatste is in 2014 uitgegeven. Dit signalement is sinds 2016 vervangen door een themarapport, genaamd '**Armoede in kaart**' uitgegeven door het SCP. Dit is een digitale publicatie met de meest recente gegevens over omvang, oorzaken en gevolgen van armoede.

De Armoede in Kaart 2018 en 2019 gaan uit van de budgetbenadering. Deze benadering gaat ervan uit dat iemand arm is als hij geruime tijd niet de middelen heeft om het minimaal noodzakelijke in de eigen samenleving te verwerven. Uit deze definitie volgt in de eerste plaats dat armoede een contextueel verschijnsel is: of iemand arm is, hangt af van wat er in de eigen samenleving op een gegeven moment onontbeerlijk is. Daarvan uitgaand is het niet heel zinvol de huidige armoede in Nederland in twijfel te trekken door te verwijzen naar schrijnende omstandigheden die zich lang geleden voordeden of naar de misère die zich nu nog in bepaalde ontwikkelingslanden voordoet.

De definitie spreekt verder van een tekort aan 'middelen'. Dat betekent dat we vaststellen of het inkomen mensen in beginsel in staat stelt te voorzien in het minimaal noodzakelijke en niet of men daadwerkelijk over een bepaald minimumpakket aan goederen en diensten beschikt. Als iemand een inkomen heeft dat genoeg is voor het minimaal noodzakelijke, maar het geld uitgeeft aan luxe, verslavingen of de nieuwste gadgets, is hij in onze benadering niet arm – al kunnen daardoor vanzelfsprekend wel financiële problemen

ontstaan.'

Vanuit deze benadering wordt gewerkt met referentiebudgetten. Het minimale budget wordt zo vastgesteld en van daaruit wordt de armoede gemeten.

Vormen van armoede

Armoede is in meerdere vormen te omschrijven. Er kan sprake zijn van:

- tijdelijke armoede
- structurele armoede
- relatieve armoede.

Tijdelijke armoede: de tijdelijke situatie dat mensen niet voldoende inkomen hebben om een maatschappelijk aanvaardbaar niveau van bestaan te bereiken en in stand te houden. De situatie is dan tijdelijk, omdat deze mensen wel in staat zijn hun situatie te verbeteren.

Structurele armoede: de langdurige situatie dat mensen niet voldoende inkomen hebben om een maatschappelijk aanvaardbaar niveau van het bestaan te bereiken en in stand te houden.

Relatieve armoede: de situatie van armoede is heel anders als je naar bijvoorbeeld andere landen zoals India kijkt. Daar is een hele andere vorm van armoede. Daarom wordt in Nederland vaak over relatieve armoede gesproken, omdat wij in Nederland een sociaal vangnet hebben en de meeste mensen ook als ze arm zijn een dak boven hun hoofd hebben.

Armoede en de armoedegrens blijken subjectieve begrippen te zijn en afhankelijk van de tijd waarin we leven en de normen en waarden die op dat moment gelden.

Over het algemeen kan wel uitgegaan worden van het algemeen geldende **sociaal minimum** . Dit is door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid omschreven.

Let op!

De term sociaal minimum wordt ook door gemeenten gebruikt en is niet altijd hetzelfde.

Armoede en schulden

Over het algemeen worden deze twee begrippen door elkaar gebruikt. Nu is het zo dat iemand die arm is, geen schulden hoeft te hebben. Iemand die schulden heeft, hoeft ook niet per definitie (langdurig) arm te zijn.

Als je langdurig schulden hebt, dan is de kans op armoede wel groter. En het is ook zo dat de kans op schulden groter wordt, als je lang in armoede leeft.

Dit is een onderwerp dat vanuit meerdere perspectieven bekeken kan worden en ook beschreven is. In algemene zin kunnen we wel concluderen dat schulden en armoede vaak samengaan. Aan jou als schuldhelpverlener of budgetcoach de taak om dat in de gaten te houden en ermee aan de slag te gaan.

OPDRACHT 5 Schuldhulpverlening

- Bekijk het filmpje. Wat is armoede?
- Welke vormen van armoede zijn er?